

WSTĘP

Stowarzyszenie Badań nad Źródłami i Funkcjami Prawa „Fontes” założone zostało w roku 2012. Jest ono zrzeszeniem ludzi świata nauki i praktyki stosowania prawa, którzy stawiają sobie za cel poszerzenie tradycyjnego podejścia do badań nad prawem o nowe elementy, umożliwiające empiryczne poznanie przyczyn tworzenia norm prawnych (materialnych źródeł prawa) oraz społeczno-gospodarczych skutków ich funkcjonowania.

Badania naukowe prowadzone przez członków Stowarzyszenia opierają się na interdyscyplinarnym podejściu do ładu aksjonormatywnego, na łączeniu wiedzy z różnych dziedzin nauk społecznych: prawa, socjologii, ekonomii, psychologii, politologii. Badania te prowadzą do uporządkowania i modernizacji wiedzy na temat celów działania człowieka jako istoty społecznej i sposobów realizacji tych celów, w szczególności na temat przesłanek i sposobów wywierania presji na przebieg postępowania legislacyjnego przez osoby indywidualne i grupy interesu¹.

Kompleksową metodę badawczą, na której opiera się cała działalność naukowa Stowarzyszenia, opracował prof. zw. dr hab. Paweł Chmielnicki, jego pomysłodawca i założyciel. Punktem wyjścia tej metody jest proste spostrzeżenie, że klasyczny badacz prawa, analizując rozważane zagadnienie skupia się jedynie na logiczno-lingwistycznej egzegezie komunikatu o stanie reguł sformalizowanych, co znacznie zawęża pole badawcze. Tymczasem to samo zagadnienie, stając się przedmiotem badań różnych dziedzin naukowych, prowadzi do o wiele szerszych, różnorodnych wniosków. Zdaniem profesora jego metoda powstała w odpowiedzi na brak kierunku badawczego, który stawiałby sobie za cel poznanie charakteru regulacji prowadzących do powstania, zmiany lub usunięcia z systemu danej reguły działania. Zmierza ona do poznania pochodzenia (źródeł), treści i efektów funkcjonowania przyjętych reguł działania. Profesor Chmielnicki zwraca jednak uwagę, że reguły te przyjmują postać zarówno formalną, jak i nieformalną, jednakże dopiero w całości stanowią podstawę porządku społecznego, przez co określają przebieg relacji zachodzących pomiędzy jednostkami i zbiorowościami. Dlatego też dopiero połączenie wyników osiągniętych na tych wszystkich polach badawczych pozwala na przedstawienie pełnego obrazu rzeczywistości².

¹ http://stowarzyszeniefontes.com/?page_id=881/#section-7 [dostęp: 11 maja 2010].

² P. Chmielnicki, *Metodyka badań nad źródłami powstania prawa. Część 1. Podstawy*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2012, nr 3, s. 90. Szczegółowe omówienie założeń tej metody opracowane zostało przez P. Chmielnickiego w wielu pracach naukowych. Zob. P. Chmielnicki, *Metodyka badań nad źródłami powstania prawa. Część 2. Uzasadnienie i objaśnienie poszczególnych faz badań*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2012, nr 4, s. 72 i nast.; P. Chmielnicki, *Konspekt badań nad źródłami pochodzenia prawa*, „Przegląd

Jednym z założeń Stowarzyszenia było zainteresowanie nowym podejściem do badań nie tylko wytrawnych przedstawicieli świata nauki, u których wymagało ono przewartościowania dotychczasowego myślenia o sposobie prowadzenia badań w zakresie prawa, ale także, a może nawet przede wszystkim, młodych adeptów pracy naukowej, nieprzeziąkniętych jeszcze tradycyjnym podejściem do pracy badawczej. Metoda ta pozwala bowiem spojrzeć na analizowany problem z zupełnie innej, o wiele szerszej perspektywy niżby to miało miejsce przy korzystaniu z utrwalonego dotychczas warsztatu badawczego. Stąd w Stowarzyszeniu „Fontes” zrodził się w roku 2015 pomysł organizowania cyklicznych konkursów na prace badawcze skierowanych do młodych badaczy (posiadających stopień doktora włącznie), w tym również studentów, którzy mogliby zgłaszać w nim także swoje prace licencjackie i magisterskie opracowane metodą „Fontes”.

Po raz pierwszy konkurs został przeprowadzony w roku 2016. Zostając jego laureatką w kategorii „Artykuł naukowy”, pomyślałam, że warto byłoby zachęcić szersze grono studentów do przygotowania swoich prac dyplomowych tą metodą i udziału w organizowanej w przyszłym roku kolejnej jego edycji. Zaproponowałam wówczas władzom Wyższej Szkoły Humanitas, w której pracuję od lat, przeprowadzenie ze studentami wykładu monograficznego, w ramach którego prezentowałabym założenia tej nowej metody badawczej. W praktyce okazało się, że została przyjęta ona przez studentów z dużym zainteresowaniem. Już w roku 2017 trzy zespoły badawcze studentów WSH zgłosiły swoje prace do konkursu, zajmując czołowe miejsca zarówno w kategorii „Artykuł naukowy”, jak i „Prace magisterskie”. Ten sukces utwierdził mnie w tym, że warto było podjąć to wyzwanie. Dlatego też w roku 2019, już jako prezes utworzonego w tym czasie pierwszego Oddziału Stowarzyszenia Badań nad Źródłami i Funkcjami Prawa „Fontes”, zaproponowałam studentom, z którymi w tym czasie odbywałam zajęcia, by stworzyć monografię, która stanowiłaby zbiór przygotowanych przez nich metodą Fontes opracowań naukowych. Do prac w tym przedsięwzięciu zaprosiłam również absolwentów, którzy uczestniczyli w latach poprzednich w prowadzonym przeze mnie wykładzie monograficznym, w tym także tych, którzy z sukcesem wzięli udział w konkursie w roku 2017. W ten sposób powstała niniejsza publikacja, którą oddaję w Państwa ręce, licząc na to, że spotka się ona z życzliwym z Państwa strony przyjęciem. Na całość złożyło się 10 interesujących tekstów, przy czym każdy porusza odrębną tematykę. Tym co je łączy, jest zastosowana w nich metoda badawcza. Z uwagi na jej złożoność, opracowania te nie zawsze skupiają się na wszystkich jej elementach, lecz jedynie na niektórych, obejmując tylko wybrane fazy badawcze. Dlatego też, zanim przystąpiacie Państwo do wnikliwej lektury, pozwolę sobie pokrótce przedstawić opracowane przez prof.

zw. dr. hab. Pawła Chmielnickiego – twórcę analizowanej metody – poszczególne czynności badawcze (fazy), które składają się na tę metodę. Z pewnością będzie to pomocne w lepszym zrozumieniu samej jej idei.

ZALECANE CZYNNOŚCI BADAWCZE

Zasadniczym przedmiotem czynności przeprowadzanych w ramach analizy jakiegoś zadania badawczego jest ustalenie treści schematu działań adekwatnych do osiągnięcia wybranego celu (ustalenie treści kompletu normatywnego), ze wskazaniem:

a) działań opartych na rozwiązaniach dylematów decyzyjnych sformalizowanych prawnie, których zastosowanie pozostaje w adekwatnym związku przyczynowo-skutkowym z osiągnięciem założonego celu działania,

b) działań opartych na rozwiązaniach dylematów decyzyjnych innych niż rozwiązania sformalizowane prawnie (jak: normy społeczne, reguły gospodarowania, normy religijne itp.), których zastosowanie pozostaje w adekwatnym związku przyczynowo-skutkowym z zastosowaniem rozwiązań sformalizowanych prawnie, służących osiągnięciu założonego celu działania,

c) kolejności działań opartych na stosowaniu rozwiązań wymienionych pod lit. a i b, odpowiadającej charakterowi powiązań pomiędzy poszczególnymi rozwiązaniami.

Ustalenie treści kompletu normatywnego służy temu, aby określić zaistniałe lub potencjalne, ogólne skutki społeczno-ekonomiczne (skutki dla społeczeństwa i gospodarki) badanych rozwiązań.

Faza 1. Wstępne wyodrębnienie badanej instytucji

Polega na wstępnym (prowizorycznym) wytypowaniu (wskazaniu), z wybranego pola badawczego (tj. wytypowanej ustawy i innych źródeł rozwiązań dylematów decyzyjnych):

1) celu działania, jaki można osiągnąć w oparciu o rozwiązanie zawarte w wytypowanej ustawie (np. osiągnięcie zysku finansowego przez dany podmiot gospodarujący, albo awansowanie w stratyfikacji społecznej przez daną osobę itp.);

2) przepisów prawa określających badaną instytucję prawną, w tym:

- zawartych w wytypowanej ustawie;
- zawartych w innych regulacjach prawnych, których stosowanie bezpośrednio determinuje osiągnięcie celu działania możliwego do osiągnięcia dla człowieka dzięki istnieniu badanych regulacji (których stosowanie ma bezpośrednie znaczenie dla osiągnięcia pewnego celu działania, na zasadzie adekwatnego związku przyczynowo-skutkowego);

3) rozwiązań niesformalizowanych, których stosowanie bezpośrednio determinuje osiągnięcie celu działania możliwego do osiągnięcia dla człowieka dzięki istnieniu badanych regulacji (jak np. normy wymiany towarowo-pieniężnej dotyczące danego rodzaju działalności gospodarczej).

Trafność wytypowania określonych rozwiązań będzie weryfikowana dalszymi czynnościami badawczymi. Wstępne typowanie rozwiązań stanowiących schemat działania ma więc charakter pierwszej hipotezy roboczej, zgodnie z powiedzeniem „od czegoś trzeba zacząć”.

Faza 2. Zebranie danych badawczych

Polega na zagregowaniu dostępnej wiedzy na temat badanej regulacji, zarówno w aspekcie źródeł jej pochodzenia, jak i jej związków funkcjonalnych z innymi instytucjami porządku społeczno-gospodarczego, kierunków wykładni i interpretacji przepisów prawa odnoszących się do badanej instytucji, rozumienia reguł niesformalizowanych odnoszących się do stosowania badanych rozwiązań oraz efektów społeczno-gospodarczych ich funkcjonowania. W szczególności chodzi o:

- 1) zebranie informacji opisujących przebieg procesu legislacyjnego (dokumenty tworzone przez organy władzy publicznej i organizacje pozarządowe, analizy i opinie ekspertów, wywiady z osobami zaangażowanymi w proces legislacyjny),
- 2) kwerendę piśmiennictwa naukowego i opracowań branżowych,
- 3) kwerendę orzecznictwa sądowego i administracyjnego,
- 4) pozyskanie (agregację) danych o efektach działania badanej instytucji (dane statystyczne, oceny efektywności instytucji wynikające z badań ankietowych itp.).

Faza 3. Sformułowanie hipotez roboczych

Dotyczy przyjęcia wstępnych założeń, zarówno w oparciu o informacje uzyskane w ramach kwerendy, jak i w oparciu o wiedzę profesjonalną uczestników badań co do kategorii podmiotów, których dotyczy działanie badanych rozwiązań, co do kategorii wypłat (korzyści), jakie mogą podmioty te osiągnąć w związku z działaniem przedmiotowych rozwiązań, co do kategorii kosztów (obciążeń, dolegliwości), jakie wiążą się z przedmiotowymi rozwiązaniami dla poszczególnych podmiotów oraz co do celów działania, jakie poszczególne podmioty mogą formułować w związku z przedmiotową instytucją.